

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

ЛУНЬО ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ
**ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВИЛ
БЛАГОУСТРОЮ**

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма: «Державна служба»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

ПАХОЛОК ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ,

кандидат політичних наук,

доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології та
публічного управління

від

2025 р.

Завідувач кафедри

проф. Бусленко В. В.

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Луньо Володимир Васильович. Здійснення контролю органами місцевого самоврядування за дотриманням правил благоустрою. Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2025.

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано її мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічну базу, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів. Загальний обсяг роботи складає 58 сторінок.

Мета кваліфікаційної роботи є визначення організаційно-правових засад здійснення контролю за дотриманням правил благоустрою органами місцевого самоврядування, а також перспектив її вдосконалення. *Об'єктом дослідження* є функції органів місцевого самоврядування із забезпечення благоустрою. *Предмет дослідження* є здійснення контролю органами місцевого самоврядування за дотриманням правил благоустрою.

У Розділі 1 висвітлено стан наукової розробки проблеми та концептуальні основи дослідження благоустрою населених пунктів.

У Розділі 2 визначено механізми здійснення контролю у сфері благоустрою, а також проаналізовано нормативно-правове забезпечення контролю за благоустроєм.

У Розділі 3 проаналізовано проблеми та перспективи вдосконалення контролю у сфері благоустрою населених пунктів, а також опрацьовано досвід інших країн у даній сфері.

У висновках підсумовано результати дослідження, з'ясовано шляхи вдосконалення механізмів контролю за благоустроєм.

Ключові слова: благоустрій, місцеве самоврядування, публічне управління, муніципальний контроль, контроль за благоустроєм, владні повноваження.

SUMMARY

Luno Volodymyr Vasylovich. Control by local self-government bodies over compliance with the rules of public order. Qualification work in the form of a manuscript.

Work for the degree of Master in Public Management and Administration. Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2025.

The Introduction substantiates the relevance of the research topic, formulates its goal and objectives, object and subject of the study, methodological basis, scientific novelty and practical significance of the results obtained. The total volume of the work is 58 pages.

The purpose of the qualification work is to determine the organizational and legal principles of control over compliance with the rules of public order by local self-government bodies, as well as the prospects for its improvement. The object of the study is the functions of local self-government bodies in ensuring public order. The subject of the study is control by local self-government bodies over compliance with the rules of public order.

Section 1 highlights the state of scientific development of the problem and the conceptual foundations of research on urban development.

Section 2 identifies the mechanisms for implementing control in the field of urban development, and analyzes the regulatory and legal support for urban development control.

Section 3 analyzes the problems and prospects for improving control in the field of urban development, and also discusses the experience of other countries in this area.

The conclusions summarize the results of the study and identify ways to improve the mechanisms for controlling urban development.

Keywords: urban development, local government, public administration, municipal control, control over urban development, authority.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Концептуальні основи дослідження благоустрою населених пунктів.....	5
1.2. Стан наукової розробки проблеми.....	9
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ БЛАГОУСТРОЮ	
2.1. Нормативно-правове забезпечення контролю за благоустроєм.....	14
2.2. Організаційні форми і методи контролю органами місцевого самоврядування	21
2.3. Взаємодія органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами та громадськістю	29
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ БЛАГОУСТРОЮ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ	
3.1. Основні виклики у сфері контролю за благоустроєм	34
3.2. Досвід інших країн у здійсненні муніципального контролю	39
3.3. Шляхи вдосконалення механізмів контролю за благоустроєм	45
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розбудови демократичної правової держави в Україні особливої значущості набуває питання забезпечення належного благоустрою територій населених пунктів. Благоустрій не лише формує зовнішній вигляд міст і сіл, а й безпосередньо впливає на якість життя мешканців, рівень громадської безпеки, екологічну ситуацію та інвестиційну привабливість території.

Органи місцевого самоврядування, як найближчий до громадян рівень влади, відіграють ключову роль у забезпеченні дотримання правил благоустрою. Від ефективності їх контролюючої діяльності залежить стан прибудинкових територій, парків, вулиць, об'єктів інфраструктури тощо. З огляду на це, реалізація контрольних повноважень у сфері благоустрою потребує постійного вдосконалення, зокрема у правовому, організаційному та практичному аспектах.

Проблематика дотримання правил благоустрою є актуальною також у контексті євроінтеграційного курсу України, децентралізації влади та запровадження нових механізмів муніципального управління. Незважаючи на наявність нормативно-правової бази, на практиці нерідко виникають труднощі з ефективною реалізацією контролю з боку органів місцевого самоврядування, що зумовлює потребу в комплексному науковому аналізі та пошуку шляхів удосконалення.

Таким чином, обрана тема є актуальною як з теоретичної, так і з практичної точки зору, оскільки спрямована на дослідження одного з важливих аспектів діяльності органів місцевого самоврядування – забезпечення чистоти, порядку та комфортного середовища для проживання населення.

Об'єкт дослідження - функцій органів місцевого самоврядування із забезпечення благоустрою.

Предмет дослідження - здійснення контролю органами місцевого самоврядування за дотриманням правил благоустрою.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є визначення організаційно-правових засад здійснення контролю за дотриманням правил благоустрою органами місцевого самоврядування, а також перспектив її вдосконалення.

Реалізація мети передбачає виконання таких завдань:

- з'ясувати природу правил благоустрою як елементу муніципального регулювання;
- узагальнити нормативно-правову базу, що регламентує здійснення контролю за дотриманням правил благоустрою;
- визначити повноваження органів місцевого самоврядування у сфері контролю за благоустроєм населених пунктів;
- з'ясувати форми, методи та інструменти контролю, які застосовуються на практиці;
- виявити основні проблеми, що виникають під час здійснення контролю, та проаналізувати причини їх виникнення;
- запропонувати шляхи вдосконалення нормативного регулювання та практичних механізмів реалізації контролю органами місцевого самоврядування за дотриманням правил благоустрою.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в комплексному аналізі правових і організаційних аспектів здійснення контролю органами місцевого самоврядування за дотриманням правил благоустрою.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів (вісім підрозділів), висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 58 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Концептуальні основи дослідження благоустрою населених пунктів

Благоустрій населених пунктів є складовою частиною державної та місцевої політики у сфері забезпечення комфортного, безпечного й екологічно збалансованого середовища проживання людини.

Під «благоустроєм» у тлумачних словниках української мови розуміється «добре впорядкування, забезпечення всім потрібним, всіма вигодами, упорядкованість», під «населеним пунктом» - «місце, у якому живуть люди» [5, с. 55].

В найзагальнішому розумінні благоустрій - це комплекс організаційно-правових, економічних, екологічних та соціальних заходів, спрямованих на упорядкування, підтримання та поліпшення стану територій населених пунктів. Відповідно до статті 1 Закону України «Про благоустрій населених пунктів», благоустрій населених пунктів - комплекс робіт з інженерного захисту, розчищення, осушення та озеленення території, а також соціально-економічних, організаційно-правових та екологічних заходів з покращання мікроклімату, санітарного очищення, зниження рівня шуму та інше, що здійснюються на території населеного пункту з метою її раціонального використання, належного утримання та охорони, створення умов щодо захисту і відновлення сприятливого для життєдіяльності людини довкілля [28].

Сутність благоустрою полягає у створенні гармонійного середовища проживання, яке поєднує функціональність, безпеку, естетику, раціональне використання природних ресурсів і дотримання екологічних вимог.

У системі публічного управління благоустрій виступає не лише як сукупність практичних заходів, але і як об'єкт правового регулювання та контролю з боку державних і муніципальних органів. Контроль за благоустроєм

населених пунктів є важливою функцією місцевого самоврядування, спрямованою на забезпечення дотримання встановлених правил, норм і стандартів благоустрою, а також на ефективне використання комунального майна та підтримання належного технічного і санітарного стану територій.

У науковій літературі контроль розглядається як особлива управлінська функція, що полягає у спостереженні, перевірці, аналізі та оцінці діяльності суб'єктів управління і господарювання з метою забезпечення законності, доцільності й ефективності їх дій. У сфері благоустрою він виконує роль інструменту реалізації державної політики, забезпечення правопорядку, сталого розвитку громад та охорони навколишнього середовища.

Концептуальні засади дослідження контролю за благоустроєм базуються на поєднанні правових, адміністративно-управлінських, соціальних та екологічних підходів, що дозволяє всебічно розкрити зміст контрольної діяльності, її принципи, об'єкти, суб'єкти, форми та методи реалізації.

Законодавче підґрунтя контролю становлять положення Закону України «Про благоустрій населених пунктів», Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших нормативних актів, які визначають компетенцію органів місцевої влади, порядок проведення перевірок, застосування адміністративних стягнень та механізми усунення порушень.

З управлінської точки зору контроль за благоустроєм забезпечує зворотний зв'язок у системі місцевого самоврядування, дозволяючи оцінювати ефективність виконання програм благоустрою, виявляти недоліки, розробляти коригувальні рішення та підвищувати рівень відповідальності виконавчих структур і суб'єктів господарювання.

У теоретичному аспекті контроль у сфері благоустрою виконує не лише репресивну, але й превентивну та виховну функції, сприяючи формуванню у населення правової культури, підвищенню громадської активності та свідомого ставлення до навколишнього середовища.

До основних принципів контролю за благоустроєм належать:

- законність і об'єктивність. Цей принцип передбачає, що всі дії суб'єктів контролю - органів місцевого самоврядування, комунальних інспекцій, уповноважених посадових осіб - повинні здійснюватися виключно в межах компетенції та відповідно до чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про благоустрій населених пунктів», Кодексу України про адміністративні правопорушення, місцевих правил благоустрою тощо.

Контроль має бути об'єктивним, тобто ґрунтуватися на фактичних обставинах, а не на суб'єктивних оцінках чи особистих інтересах посадовців. Важливо, щоб усі перевірки проводилися без упередження, а рішення про притягнення до відповідальності приймалися лише на підставі достовірних доказів;

- гласність і відкритість. Гласність означає, що результати контрольних заходів не можуть бути прихованими від громадськості. Органи, які здійснюють контроль, зобов'язані інформувати населення про проведені перевірки, виявлені порушення та вжиті заходи реагування.

Відкритість забезпечує доступ громадян до інформації про стан благоустрою територій, використання бюджетних коштів у цій сфері, а також можливість ознайомлення з планами перевірок і актами інспекцій. Реалізація цього принципу підвищує довіру до органів влади, сприяє прозорості їх діяльності та запобігає зловживанням;

- плановість і системність. Контроль за дотриманням правил благоустрою має бути не випадковим, а здійснюватися відповідно до затверджених планів, графіків або програм. Плановість забезпечує рівномірне охоплення територій та об'єктів контролю, а також раціональне використання ресурсів.

Системність означає, що контрольна діяльність повинна мати постійний характер і бути спрямованою на досягнення комплексного результату - підтримання чистоти, порядку, належного утримання об'єктів благоустрою.

Регулярність перевірок дає змогу своєчасно виявляти проблеми, попереджати порушення й удосконалювати роботу комунальних служб;

- невідворотність відповідальності. Цей принцип полягає у тому, що кожне порушення правил благоустрою має тягнути за собою встановлені законом наслідки. Незалежно від статусу чи посади порушника, до нього мають бути застосовані відповідні заходи адміністративного впливу.

Невідворотність покарання формує у громадян та суб'єктів господарювання розуміння не вигідності порушення норм благоустрою, дисциплінує їх і сприяє підвищенню рівня правопорядку в громаді. Водночас важливо, щоб покарання було справедливим, співмірним порушенню та спрямованим на виховний ефект;

- участь громадськості. Ефективний контроль за благоустроєм неможливий без активної участі мешканців громади. Громадяни можуть виступати ініціаторами перевірок, подавати звернення, брати участь у роботі громадських інспекцій або дорадчих органів при органах місцевого самоврядування.

Залучення громадськості підвищує ефективність контролю, оскільки місцеві жителі краще обізнані з реальним станом територій. Крім того, такий підхід розвиває почуття відповідальності у населення за стан благоустрою, сприяє формуванню культури дбайливого ставлення до навколишнього середовища та спільного простору.

Таким чином, концептуальні основи дослідження контролю за благоустроєм населених пунктів передбачають розгляд цього процесу як інтегрованого елементу системи публічного управління, спрямованого на забезпечення дотримання законності, реалізацію державної політики у сфері благоустрою, підвищення ефективності управління територіями та формування комфортного середовища проживання населення. Контроль у цій сфері виступає не лише механізмом адміністративного впливу, але й важливим чинником

розвитку громад, підвищення правової свідомості та формування екологічно відповідальної поведінки громадян.

Отже, контроль за благоустроєм населених пунктів є невід'ємним елементом системи публічного управління, спрямованим на забезпечення дотримання законодавства, підтримання належного стану територій та створення сприятливих умов життєдіяльності населення. Концептуальні основи цього процесу ґрунтуються на поєднанні правових, управлінських, соціальних і екологічних підходів, що дозволяє розглядати контроль як комплексний механізм забезпечення ефективності та прозорості діяльності органів місцевого самоврядування. Він виконує не лише наглядову, а й превентивну та виховну функції, сприяючи формуванню правової культури й підвищенню рівня благоустрою територіальних громад.

1.2. Стан наукової розробки проблеми

Питання здійснення контролю за дотриманням правил благоустрою є одним із ключових напрямів діяльності органів місцевого самоврядування. Від ефективності цього контролю залежить не лише зовнішній вигляд населених пунктів, а й рівень комфорту, безпеки та якості життя громадян.

Науковці розглядають контроль у сфері благоустрою як важливий елемент муніципального управління. Він забезпечує виконання вимог законодавства, сприяє підвищенню відповідальності суб'єктів господарювання і громадян за стан довкілля, а також формує культуру утримання територій у належному стані.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що система контролю за благоустроєм має поєднувати правові, організаційні та управлінські механізми. Контрольна діяльність органів місцевого самоврядування спрямована на запобігання порушенням, своєчасне виявлення недоліків та застосування відповідних заходів впливу.

Контроль є важливою ознакою змісту державного управління. Функція контролю у державному управлінні полягає в аналізі та порівнянні фактичного

стану в тій чи іншій галузі з вимогами, які поставлені перед ними, відхиленнями у виконанні визначених завдань та причинах цих відхилень, а також оцінкою діяльності й доцільності саме такого шляху. Така специфічність призначення контролю, як зазначають у своїх працях дослідники цієї проблеми, і дає змогу виділити його серед інших функцій управління, створити спеціальні органи, які не виконують або майже не виконують інших, окрім контролю, державних функцій, визначити компетенцію цих органів [1, с. 10].

Загальним питанням контролю у житлово-комунальному господарстві, зокрема у сфері благоустрою населених пунктів, приділили свою увагу дослідники В. Логвиненко, який запропонував механізм контролю за процесами реформування та розвитку підприємств житлово-комунального господарства в регіоні [17, с.40], С. Корнійчук, який запропонував встановити контроль рівня цін і тарифів і якості послуг, що надаються житлово-комунальним господарством [14, с.21], Н. Олійник, яка запропонувала удосконалити контроль саморегулюючих організацій в житлово-комунальному господарстві [22, с.36].

Розгляду питань контролю в сфері благоустрою населених пунктів присвячено і роботи вітчизняних дослідників. Так, дослідник П. Покатаєв у своїх дослідженнях пропонував удосконалення самоврядного та громадського контролю, зокрема в сфері благоустрою населених пунктів. Такі удосконалення стосувались забезпеченості відкритості та доступу суспільства до інформації. Однак контроль у сфері благоустрою розглядався у сукупності з іншими контрольними самоврядними та громадськими повноваженнями [23, с.85].

Дослідник Є. Пряхін у своїй роботі запропонував залишити функцію контролю в сфері благоустрою за органами виконавчої влади, аргументуючи це адміністративною реформою [31, с.19]. Значного розгляду питання контролю в сфері благоустрою населених пунктів знайшли у дослідженнях Є. Щербини, який у своїй роботі пропонував: прийняти Інструкцію щодо притягнення до відповідальності за адміністративні проступки, пов'язані з порушенням державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів;

оптимізувати розгляд справ у сфері благоустрою населених пунктів шляхом надання прав розглядати справи за порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів згідно із ст. 152 Кодексу України про адміністративні правопорушення особам, уповноваженим складати протокол; розширити коло органів виконавчої влади, що здійснюють державний контроль за дотриманням законодавства у сфері благоустрою території населених пунктів, а саме: центральний орган виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства, місцеві державні адміністрації та органи внутрішніх справ [39, с.20].

Однак у досить важливих для сфери благоустрою населених пунктів пропозиціях з удосконалення контролю автором не запропоновано, що має включати Інструкція з притягнення до відповідальності за адміністративні проступки, пов'язані з порушенням державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів.

На особливу увагу заслуговує науковий доробок О. Ігнатенка, який ґрунтується на сучасних теоретико-методологічних засадах, сформованих з урахуванням вітчизняної та європейської практики, з метою вирішення актуальних наукових проблем в управлінській сфері, а саме забезпечення сталого регіонального розвитку та створення сприятливих умов для життєдіяльності людини, Запропоновано шляхи системного державного регулювання у сфері благоустрою населених пунктів О. Ігнатенко у своїй роботі розробив процесну модель формування державної та місцевої політики, підхід до організації ефективної дозвільної системи, удосконалену модель системи управління у сфері благоустрою населених пунктів та систему державного регулювання у сфері благоустрою населених пунктів в Україні. обґрунтовано низку практичних пропозицій щодо її вдосконалення [10, с.90].

Разом з тим, частина авторів наголошує на існуванні низки проблем у цій сфері. На основі аналізу чинного законодавства та практичної діяльності органів місцевого самоврядування у сфері благоустрою населених пунктів вимоги

Закону України «Про благоустрій населених пунктів» реалізуються лише частково.

Оцінюючи нормативно-правове забезпечення функціонування системи благоустрою, слід зазначити, що далеко не всі громади мають розроблені та затверджені місцеві акти і програми, необхідні для ефективного управління в цій сфері. Йдеться, зокрема, про програми благоустрою, плани заходів із благоустрою, правила благоустрою територій, програми розвитку та охорони зелених зон, схеми санітарного очищення, програми зовнішнього освітлення, а також правила утримання домашніх тварин.

Найбільша нестача таких документів спостерігається у сільських населених пунктах і малих громадах, а також у новоутворених територіальних громадах, створених у межах реформи децентралізації. Основними причинами цього є обмежені кадрові, фінансові та інформаційні ресурси, які ускладнюють розробку, погодження й впровадження місцевих нормативно-правових актів.

Вивчення звітів органів місцевого самоврядування, аналіз звернень громадян (пропозицій, заяв, скарг) та даних із Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить, що положення чинних нормативних актів, які регулюють діяльність суб'єктів у сфері благоустрою, нерідко не виконуються належним чином. Така ситуація особливо характерна для невеликих населених пунктів, де контроль за дотриманням правил благоустрою має фрагментарний і переважно формальний характер.

Також науковці звертають увагу на те, що на практиці контроль часто має формальний характер. У багатьох громадах відсутня системна робота з моніторингу стану благоустрою, а реагування на порушення носить епізодичний характер. Однією з причин цього є недостатній рівень координації між органами влади, комунальними підприємствами та громадськістю.

Деякі дослідники наголошують, що ефективність контролю значною мірою залежить від рівня відкритості та участі громадян. Залучення мешканців до процесу моніторингу благоустрою, використання сучасних цифрових

інструментів, мобільних застосунків та платформ для фіксації порушень дозволяє підвищити прозорість і оперативність реагування.

Попри наявність теоретичних напрацювань, система контролю за дотриманням благоустрою потребує подальшого вдосконалення. Потрібне оновлення правової бази, запровадження єдиних стандартів контролю, розвиток механізмів відповідальності, а також підвищення ролі громад у процесі забезпечення чистоти та порядку на території населених пунктів.

Отже, аналіз стану наукової розробки проблеми свідчить, що питання здійснення контролю за дотриманням благоустрою органами місцевого самоврядування залишається актуальним. Воно потребує подальших досліджень, спрямованих на формування ефективної, прозорої та дієвої системи муніципального контролю.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМИ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ БЛАГОУСТРОЮ

2.1. Нормативно-правове забезпечення контролю за благоустроєм

Контроль за благоустроєм населених пунктів в Україні здійснюється на основі розгалуженої системи нормативно-правових актів, які визначають повноваження органів влади та місцевого самоврядування, права та обов'язки суб'єктів у сфері благоустрою, а також порядок притягнення до відповідальності за порушення встановлених правил.

Нормативно-правове забезпечення контролю за благоустроєм становить сукупність законодавчих, підзаконних та локальних нормативних актів, спрямованих на забезпечення належного стану територій, охорону довкілля, раціональне використання природних ресурсів та підтримання санітарного і естетичного вигляду населених пунктів.

Основоположним актом у цій сфері є Закон України «Про благоустрій населених пунктів» від 6 вересня 2005 року № 2807-IV. Цей закон визначає правові, економічні, екологічні, соціальні та організаційні засади благоустрою населених пунктів і спрямований на створення умов, сприятливих для життєдіяльності людини.

Згідно зі статтею 10 Закону України «Про благоустрій населених пунктів», повноваження органів місцевого самоврядування у сфері благоустрою мають поділ на дві основні групи – повноваження представницьких органів (сільських, селищних і міських рад) та виконавчих органів цих рад. Такий розподіл забезпечує системність управління благоустроєм, поєднання нормотворчої, організаційної та контрольної функцій [28].

До повноважень сільських, селищних і міських рад належить насамперед нормативно-програмна діяльність, що передбачає затвердження місцевих програм і заходів з благоустрою населених пунктів, а також правил благоустрою територій. Саме ці правила є основним локальним актом, який визначає

обов'язки суб'єктів господарювання та громадян щодо утримання територій, вимоги до санітарного стану, озеленення, утилізації відходів, розміщення малих архітектурних форм тощо.

Крім того, ради мають право створювати спеціальні органи або служби, відповідальні за забезпечення належного стану благоустрою, визначати їхні повноваження та сферу діяльності.

Виконавчі органи місцевих рад забезпечують реалізацію ухвалених радою рішень, виконання місцевих програм і заходів у сфері благоустрою. На них покладено обов'язок організовувати забезпечення чистоти і порядку на території населеного пункту, дотримання тиші в громадських місцях, облаштування місць відпочинку, створення системи управління побутовими відходами.

Одним із найважливіших напрямів діяльності виконавчих органів є здійснення самоврядного контролю за станом благоустрою та утриманням територій населених пунктів. Цей контроль включає перевірку технічного стану об'єктів благоустрою, інженерних споруд, майданчиків для паркування, зелених насаджень, водних об'єктів, територій підприємств, установ і організацій. Самоврядний контроль є формою практичної реалізації повноважень органів місцевого самоврядування у сфері дотримання законодавства про благоустрій та охорону навколишнього середовища.

До інших функцій виконавчих органів належать: визначення місць стоянок транспортних засобів, встановлення графіків роботи зовнішнього освітлення, облаштування громадських вбиралень, залучення ресурсів фізичних і юридичних осіб для проведення заходів з благоустрою, інформування населення про хід та результати таких заходів, видають дозволи на порушення об'єктів благоустрою (наприклад, у разі проведення ремонтних або будівельних робіт), а також дозволи на видалення зелених насаджень у встановленому законом порядку.

Таким чином, органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у системі забезпечення благоустрою населених пунктів. Вони не лише формують

місцеву політику у цій сфері, а й безпосередньо здійснюють контрольні та превентивні заходи, спрямовані на дотримання громадянами, підприємствами та установами вимог чинного законодавства. Реалізація цих повноважень забезпечує належний санітарний стан, комфорт і безпеку проживання населення, що є важливою складовою сталого розвитку територіальних громад.

Важливе місце у системі нормативно-правового забезпечення контролю за благоустроєм населених пунктів займає Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. Цей закон визначає правові, організаційні, матеріальні та фінансові основи місцевого самоврядування, а також окреслює повноваження рад і їх виконавчих органів у сфері благоустрою територій.

Згідно зі статтями 30 та 33 Закону, до відання виконавчих органів сільських, селищних і міських рад належить організація благоустрою територій населених пунктів, забезпечення чистоти, порядку і дотримання тиші в громадських місцях, утримання об'єктів комунальної власності, а також контроль за станом житлово-комунального господарства, транспорту та зв'язку. Виконавчі органи рад уповноважені здійснювати самоврядний контроль за станом благоустрою, утриманням територій, зелених насаджень, водних об'єктів та інших елементів міського середовища [29].

Виконавчі комітети рад мають право створювати спеціалізовані інспекції чи відділи благоустрою, які здійснюють перевірки дотримання відповідних правил, складають акти, протоколи про адміністративні правопорушення та вносять подання про усунення недоліків

Таким чином, Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» є базовим нормативним актом, який визначає механізм реалізації контрольних повноважень органів місцевого самоврядування у сфері благоустрою. Він забезпечує інституційну основу для діяльності відповідних виконавчих органів (департаментів, управлінь, інспекцій з благоустрою) та надає їм правові інструменти для впливу на стан територій, підтримання належного порядку,

збереження об'єктів благоустрою та охорони навколишнього природного середовища.

Норми Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» створюють правові умови для реалізації функції контролю на місцевому рівні, поєднуючи владні, адміністративно-господарські та превентивні механізми, спрямовані на забезпечення належного благоустрою територій громад.

Важливе місце у системі правового регулювання контролю за благоустроєм населених пунктів займає Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Саме цей нормативно-правовий акт визначає види адміністративних правопорушень у сфері благоустрою, повноваження органів місцевого самоврядування щодо притягнення порушників до відповідальності, а також порядок застосування заходів адміністративного впливу.

Ключовою нормою є стаття 152 КУпАП, якою встановлено відповідальність за порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів, правил благоустрою територій. Відповідно до цієї статті, на громадян можуть накладатися штрафи у розмірі від двадцяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб, громадян - суб'єктів підприємницької діяльності - від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [12].

Зазначена норма має профілактичне та каральне значення, адже спрямована не лише на покарання порушників, але й на запобігання недбалому ставленню до об'єктів благоустрою, збереження належного санітарного стану територій, охорону зелених насаджень і громадського порядку.

Відповідно до статті 255 КУпАП, посадові особи органів місцевого самоврядування, уповноважені на здійснення контролю за благоустроєм, мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 152, та передавати їх на розгляд адміністративних комісій при виконавчих комітетах рад. Такі комісії, згідно зі статтею 218 КУпАП,

уповноважені розглядати справи про порушення правил благоустрою і накладати адміністративні стягнення у вигляді штрафів [12].

Таким чином, Кодекс України про адміністративні правопорушення виконує контрольну та санкційну функції у сфері благоустрою. Його норми забезпечують дієвий механізм притягнення порушників до відповідальності, стимулюють дотримання вимог законодавства та місцевих правил благоустрою. Взаємодія положень КУпАП із Законом України «Про благоустрій населених пунктів» створює правову основу для реалізації самоврядного контролю та гарантує невідворотність покарання за порушення у цій сфері.

Важливою складовою нормативно-правового забезпечення контролю за благоустроєм є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII. Цей закон визначає правові, економічні та соціальні основи охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки громадян, у тому числі в межах населених пунктів.

Норми закону встановлюють екологічні вимоги до утримання територій, що безпосередньо пов'язано з благоустроєм міст і селищ. В Законі закріплено обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування забезпечувати раціональне використання земель, охорону зелених насаджень, водойм, атмосферного повітря, а також підтримання чистоти територій і належного санітарного стану [30].

Значну роль у формуванні єдиних підходів до організації благоустрою територій відіграють Типові правила благоустрою населеного пункту, затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 27 листопада 2017 року № 310.

Цей нормативний акт розроблено відповідно до Закону України «Про благоустрій населених пунктів» і він встановлює основні вимоги, порядок та стандарти, яких мають дотримуватися органи місцевого самоврядування,

підприємства, установи, організації та громадяни під час утримання територій населених пунктів.

Типові правила визначають структуру місцевих правил благоустрою, які затверджуються рішеннями сільських, селищних і міських рад. Вони є методичною основою для розроблення власних локальних нормативних актів у сфері благоустрою з урахуванням особливостей кожного населеного пункту.

Основні положення Типових правил охоплюють:

- порядок утримання територій загального користування, прибудинкових територій, парків, скверів, кладовищ, вулиць, доріг тощо;
- вимоги до санітарного очищення, озеленення та утримання малих архітектурних форм;
- правила поводження з відходами, у тому числі їх збирання, перевезення, перероблення та захоронення;
- норми щодо розміщення зовнішньої реклами, вивісок і тимчасових споруд;
- порядок проведення контролю за станом благоустрою, відповідальність за порушення встановлених вимог.

Важливо, що Типові правила визначають також права та обов'язки суб'єктів у сфері благоустрою, у тому числі громадян, власників і користувачів об'єктів нерухомості, підприємств різних форм власності. Їхнє дотримання забезпечується шляхом проведення самоврядного контролю, адміністративного нагляду та застосування заходів відповідальності, передбачених законодавством.

Таким чином, Типові правила благоустрою населеного пункту є нормативно-правовим документом, що сприяє уніфікації вимог і підходів до благоустрою, забезпечує законність та ефективність контролю у цій сфері, а також формує правові підстави для підготовки місцевих правил благоустрою, які діють у межах конкретної громади [35].

Ще одним важливим нормативно-правовим актом у сфері благоустрою є Правила благоустрою населених пунктів. Це локальний нормативно-правовий акт, який затверджується відповідною сільською, селищною чи міською радою з

метою встановлення єдиних вимог до організації, утримання та охорони територій у межах громади.

Правила благоустрою визначають обов'язки органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та громадян щодо забезпечення чистоти, порядку, збереження зелених насаджень, належного санітарного стану та естетичного вигляду населеного пункту.

Вони розробляються на основі Типових правил благоустрою території населеного пункту та з урахуванням положень Закону України «Про благоустрій населених пунктів».

Місцеві правила благоустрою є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами, які перебувають або здійснюють діяльність на території громади. Вони встановлюють порядок прибирання територій, утримання зелених зон, поводження з відходами, розміщення малих архітектурних форм, утримання домашніх тварин, забезпечення тиші та громадського порядку, а також визначають заходи контролю й відповідальність за порушення встановлених вимог.

Зокрема, подібні акти прийняті у багатьох містах України. Так, у місті Луцьку діють Правила благоустрою Луцької міської територіальної громади, затверджені рішенням міської ради від 29 січня 2025 року № 70/85[24]. У Володимирі діють Правила благоустрою території населених пунктів Володимир-Волинської міської територіальної громади, затверджені рішенням ради від 13 листопада 2023 року № 30/95 [27]. У Києві діють Правила благоустрою міста Києва, затверджені рішенням Київської міської ради 25.12.2008 №1051/1051 [25]. У місті Бориславі Львівської області чинними є Правила благоустрою території населених пунктів Бориславської міської територіальної громади, затверджені рішенням Бориславської міської ради від 30.11.2023 №1581 [26].

Подібні локальні акти ухвалено у багатьох інших населених пунктах України.

Отже, нормативно-правове забезпечення контролю за благоустроєм населених пунктів в Україні становить цілісну систему законодавчих, підзаконних і локальних актів, спрямованих на забезпечення належного санітарного, екологічного та естетичного стану територій. Вона охоплює як Закони України «Про благоустрій населених пунктів», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про охорону навколишнього природного середовища», Кодекс України про адміністративні правопорушення, - так і підзаконні акти, зокрема Типові правила благоустрою населених пунктів, що формують методичну основу для розроблення місцевих правил.

Таким чином, Правила благоустрою населених пунктів є важливим елементом нормативно-правового забезпечення у сфері благоустрою, адже саме вони визначають конкретні механізми реалізації загальнодержавної політики на місцевому рівні та забезпечують ефективний контроль за дотриманням вимог у цій сфері. Саме через локальні правила реалізуються повноваження органів місцевого самоврядування, визначені Законом України «Про благоустрій населених пунктів».

2.2. Організаційні форми і методи контролю органами місцевого самоврядування

Контроль за благоустроєм населених пунктів є одним із ключових напрямів діяльності органів місцевого самоврядування, спрямованим на забезпечення чистоти, порядку, охорони довкілля та належного утримання територій громад.

Контроль у сфері благоустрою населених пунктів спрямований на забезпечення дотримання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності та підпорядкування, а також громадянами, у тому числі іноземцями та особами без громадянства, вимог цього Закону, Правил благоустрою території населеного пункту та інших нормативно-правових актів.

Відповідно до статей 39-41 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» у сфері благоустрою населених пунктів здійснюється державний, самоврядний та громадський контроль.

Державний контроль за дотриманням законодавства у сфері благоустрою території населених пунктів здійснюється місцевими державними адміністраціями.

Самоврядний контроль у сфері благоустрою населених пунктів здійснюється сільськими, селищними, міськими радами та їх виконавчими органами.

Для здійснення контролю за станом благоустрою населених пунктів, виконанням Правил благоустрою території населеного пункту, в тому числі організації озеленення, охорони зелених насаджень і водойм, створення місць відпочинку громадян, утримання в належному стані закріплених за підприємствами, установами, організаціями територій, сільські, селищні, міські ради можуть утворювати інспекції з благоустрою населених пунктів [6, с.58].

Самоврядний контроль за станом благоустрою населених пунктів здійснюється шляхом:

- 1) проведення перевірок території;
- 2) розгляду звернень підприємств, установ, організацій та громадян;
- 3) участі в обговоренні проектів благоустрою територій населених пунктів, іншої технічної документації з питань благоустрою і внесення відповідних пропозицій на розгляд органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій;
- 4) подання позовів до суду про відшкодування шкоди, завданої об'єктам благоустрою внаслідок порушення законодавства з питань благоустрою населених пунктів, Правил благоустрою території населеного пункту.

Положення про інспекцію з благоустрою населених пунктів затверджується відповідною сільською, селищною або міською радою на підставі Типового положення, яке затверджується центральним органом виконавчої влади, що

забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства.

Громадський контроль у сфері благоустрою населених пунктів здійснюється громадськими інспекторами благоустрою населених пунктів згідно Положення про громадський контроль у сфері благоустрою, яке затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства.

Громадські інспектори благоустрою населених пунктів:

1) беруть участь у проведенні спільно з працівниками органів державного контролю рейдів та перевірок додержання підприємствами, установами, організаціями та громадянами законодавства у сфері благоустрою населених пунктів;

2) проводять перевірки і складають протоколи про порушення законодавства у сфері благоустрою населених пунктів і подають їх органам державного контролю у цій сфері та правоохоронним органам для притягнення винних до відповідальності;

3) надають допомогу органам державного контролю у сфері благоустрою населених пунктів у діяльності щодо запобігання порушенням законодавства про благоустрій населених пунктів;

4) здійснюють інші повноваження відповідно до закону.

Результати громадського контролю за станом благоустрою територій підлягають оприлюдненню на зборах мешканців відповідної території та розгляду органами місцевого самоврядування в порядку, визначеному законодавством.

Безпосереднє здійснення контролю за благоустроєм покладається на:

- виконавчі органи сільських, селищних, міських рад (управління, департаменти, відділи житлово-комунального господарства);
- інспекції з благоустрою;

- посадових осіб, уповноважених на складання протоколів про адміністративні правопорушення (ст. 255 КУпАП);
- адміністративні комісії при виконавчих комітетах, які розглядають справи про порушення правил благоустрою та накладають стягнення;
- громадські інспектори з благоустрою, що можуть залучатися для моніторингу стану територій.

Порядок проведення контролю за благоустроєм складається з кількох основних етапів:

Планування та організація перевірок.

Суб'єкти здійснення контролю складають річні або квартальні плани перевірок стану благоустрою територій, об'єктів комунальної власності, підприємств та організацій. За необхідності проводяться позапланові перевірки на підставі звернень громадян, депутатських запитів або виявлених фактів порушень.

Проведення обстеження територій.

Посадові особи або інспектори здійснюють виїзди на місця, перевіряють стан утримання територій, зелених насаджень, вулиць, дитячих та спортивних майданчиків, контейнерних майданчиків для сміття тощо. Обстеження може бути як комплексним, так і тематичним (наприклад, перевірка санітарного стану після зимового періоду чи перед святами).

Видача приписів і складання протоколів.

Уповноважена посадова особа видає припис (розпорядження) про усунення виявлених порушень у визначений термін. Невиконання припису може стати підставою для складання протоколу за ст. 152 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Також можуть складатись протоколи про адміністративні правопорушення без попереднього винесення припису, якщо порушення є явним, носить значний характер або якщо його неможливо усунути шляхом припису.

Розгляд матеріалів і застосування заходів впливу.

Протоколи про адміністративні правопорушення передаються до адміністративної комісії при виконавчому комітеті відповідної ради. Комісія розглядає справу та ухвалює рішення про накладення штрафу чи інші заходи адміністративного впливу.

Контроль за усуненням порушень.

Після закінчення строку, визначеного у приписі, проводиться повторна перевірка для підтвердження усунення порушень. У разі їх невиконання складається протокол про адміністративне правопорушення.

Контроль за благоустроєм здійснюється у різних формах, кожна з яких має свої особливості, порядок проведення та мету.

Планові перевірки.

Планові перевірки проводяться відповідно до затверджених графіків роботи структурних підрозділів або інспекцій з благоустрою. Їх мета – здійснення системного контролю за станом територій, дотриманням підприємствами, установами, організаціями та громадянами правил благоустрою.

Такі перевірки зазвичай охоплюють конкретні ділянки територій (вулиці, парки, прибудинкові зони), а також об'єкти комунальної інфраструктури. За результатами перевірок у разі виявлення порушень видаються приписи щодо їх усунення у визначені терміни. Плановість забезпечує системність контролю, дозволяє проводити аналіз стану благоустрою протягом року та формувати пропозиції щодо його покращення.

Позапланові перевірки.

Позапланові перевірки здійснюються у випадках, коли виникає необхідність оперативного реагування на звернення громадян, депутатів місцевих рад, представників громадських організацій або при виявленні фактичних порушень правил благоустрою.

Такі перевірки не передбачені графіком, але проводяться з метою усунення нагальних проблем - наприклад, несанкціонованого складування сміття,

самовільного розміщення малих архітектурних форм, пошкодження зелених насаджень, стихійної торгівлі тощо. За результатами позапланових перевірок видаються приписи або складаються протоколи про адміністративні правопорушення.

Рейдові обстеження.

Рейдові обстеження мають характер систематичного моніторингу стану благоустрою. Їх характерною особливістю є масовість та регулярність. Такі обстеження можуть відбуватися у межах сезонних або тематичних заходів, наприклад, під час проведення санітарних п'ятниць, весняних та осінніх місячників благоустрою, або перед великими святами та подіями.

Мета рейдів – виявити порушення у сфері утримання територій, стану зелених насаджень, малих архітектурних форм, зупинок громадського транспорту, контейнерних майданчиків тощо. Результати рейдів узагальнюються, а за їх наслідками вживаються заходи реагування – від приписів до адміністративних протоколів.

Методи контролю за благоустроєм - це сукупність прийомів, способів і дій, за допомогою яких органи місцевого самоврядування, їхні виконавчі органи, а також громадськість здійснюють перевірку дотримання вимог законодавства у сфері благоустрою. Вибір методів залежить від мети, форми перевірки, характеру об'єкта контролю та виду виявлених порушень [1, с.45].

Основними методами контролю у сфері благоустрою є такі:

Візуальне спостереження (огляд територій).

Цей метод полягає у безпосередньому огляді територій, об'єктів благоустрою, споруд, зелених насаджень, місць відпочинку, контейнерних майданчиків тощо. Під час огляду інспектори або члени комісій фіксують фактичний стан території: наявність сміття, бур'янів, пошкодження елементів благоустрою, незаконного розміщення споруд, засмічення тощо. Результати спостереження заносяться до акта або протоколу перевірки.

Фото- та відеофіксація.

Застосовується для підтвердження виявлених порушень правил благоустрою, створення доказової бази та забезпечення об'єктивності контролю. Фото- або відеоматеріали додаються до акту обстеження та можуть бути використані під час розгляду адміністративних справ чи судових процесів.

Аналіз документів та матеріалів.

Цей метод передбачає перевірку дозвільної та технічної документації, схем санітарного очищення, договорів на вивіз побутових відходів, паспортів об'єктів благоустрою, актів обстежень та інших документів.

Метою є з'ясування, чи дотримуються суб'єкти господарювання, установи або громадяни встановлених правил утримання об'єктів благоустрою та чи мають вони відповідні дозволи або погодження.

Опитування та отримання пояснень.

Під час перевірки можуть проводитися усні чи письмові опитування представників підприємств, установ, організацій, громадян або свідків подій.

Мета - з'ясувати обставини виникнення порушень, уточнити відповідальних осіб, перевірити виконання попередніх приписів чи рішень.

Інструментальні та лабораторні вимірювання.

Застосовуються у випадках, коли потрібно об'єктивно оцінити стан довкілля чи інженерних об'єктів благоустрою. Наприклад, проводяться вимірювання рівня шуму, запиленості, забруднення повітря, радіаційного фону або перевірка стану зелених насаджень. Цей метод часто використовується за участі спеціалізованих служб або екологічних лабораторій.

Експертна оцінка.

Метод передбачає залучення фахівців (архітекторів, екологів, інженерів, агрономів тощо) для надання професійних висновків щодо стану об'єктів благоустрою чи наслідків порушень.

Експертиза допомагає визначити обсяг пошкоджень, обґрунтувати розмір шкоди або надати рекомендації щодо відновлення елементів благоустрою.

Моніторинг і аналіз динаміки.

Цей метод полягає у системному відстеженні змін стану благоустрою протягом певного часу. Збираються статистичні дані про кількість порушень, виконання приписів, стан прибирання, озеленення та освітлення територій.

Результати моніторингу використовуються для планування подальших заходів, розробки програм покращення благоустрою та профілактики порушень.

Громадський моніторинг. Окремим методом виступає участь громадськості - мешканців, ОСББ, громадських інспекторів, активістів. Вони здійснюють збір інформації, інформують органи влади про порушення, беруть участь у рейдах або акціях. Це підвищує ефективність контролю, формує культуру відповідального ставлення до довкілля і територій проживання.

Отже, законодавство України передбачає три основні види контролю у сфері благоустрою - державний, самоврядний і громадський. Такий підхід забезпечує поєднання адміністративного та суспільного впливу, сприяє підвищенню відповідальності кожного мешканця громади за стан територій. Важлива роль при цьому належить виконавчим органам місцевих рад та інспекціям з благоустрою, які здійснюють безпосередній контроль, проводять перевірки, видають приписи і складають протоколи про адміністративні правопорушення.

Реалізація контролю відбувається через різні форми - планові, позапланові перевірки, рейдові обстеження, а також через участь громадськості у здійсненні моніторингу. Разом з тим, ефективність контролю забезпечується за допомогою методів, серед яких спостереження, фото- та відеофіксація, аналіз документів, опитування, експертна оцінка, моніторинг та інші способи збору об'єктивної інформації про стан територій.

Системний і послідовний контроль дозволяє своєчасно виявляти порушення, попереджати їх повторення, притягати винних осіб до відповідальності та формувати в суспільстві культуру дбайливого ставлення до об'єктів благоустрою. Таким чином, контроль у сфері благоустрою виступає не

лише засобом адміністративного впливу, а й важливим чинником сталого розвитку територіальних громад, підвищення рівня комфортності, безпеки та якості життя населення [8, с.209].

2.3. Взаємодія органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами та громадськістю

Ефективний контроль за станом благоустрою населених пунктів неможливий без тісної співпраці між органами місцевого самоврядування, правоохоронними структурами та громадськістю. Така взаємодія забезпечує системний підхід до вирішення питань утримання територій, попередження правопорушень і залучення громадян до формування безпечного, комфортного середовища проживання.

Органи місцевого самоврядування тісно співпрацюють з поліцією, прокуратурою, екологічною інспекцією, Державною службою з надзвичайних ситуацій та іншими державними органами з метою забезпечення дотримання правил благоустрою.

Основні напрями такої взаємодії включають:

- спільні рейди та перевірки стану благоустрою територій, особливо в місцях підвищеної уваги - парках, скверах, прибудинкових територіях, місцях масового відпочинку;
- виявлення та документування порушень правил благоустрою (незаконне складування відходів, пошкодження зелених насаджень, самовільне зайняття територій тощо);
- передачу матеріалів до правоохоронних органів у випадках, коли порушення належать до підслідності правоохоронних органів чи мають ознаки кримінального правопорушення;
- забезпечення громадського порядку під час проведення масових заходів, фестивалів, сезонних ярмарків та інших масових зібрань;

- здійснення профілактичної роботи - інформування населення про відповідальність за порушення правил благоустрою, проведення роз'яснювальних акцій.

У багатьох містах створюються спільні мобільні групи з представників інспекції з благоустрою, поліції та комунальних підприємств, які здійснюють виїзди на виклики мешканців і оперативно реагують на порушення.

Так, наприклад, у Луцькій міській територіальній громаді діє співпраця між Департаментом муніципальної варти, який спільно з ДСНС у Волинській області проводять патрулювання громади щодо недопущення випадків спалювання. У місті Харкові Департамент контролю спільно з Національною поліцією проводить рейди щодо дотримання правил благоустрою, розміщення реклами, очищення територій.

Залучення громадськості до контролю за благоустроєм є одним із ключових елементів демократичного управління територіями. Громадяни та громадські організації беруть участь у здійсненні контролю через громадські інспекції, участь у слуханнях, зверненнях і пропозиціях.

Основні форми участі громадськості:

- створення громадських інспекцій або ініціативних груп, які здійснюють моніторинг стану благоустрою і передають інформацію виконавчим органам ради;

- участь мешканців у прибираннях, озелененні, толоках, облаштуванні дворів, дитячих майданчиків;

- подача звернень і скарг до органів місцевого самоврядування через ЦНАПи, електронні платформи («Відкрите місто» тощо), телефони гарячих ліній;

- проведення громадських слухань, консультацій і круглих столів, присвячених питанням благоустрою;

- взаємодія з громадськими організаціями екологічного та волонтерського спрямування, які ініціюють прибирання, сортування сміття, догляд за зеленими зонами.

Також у ряді громад функціонують електронні сервіси моніторингу благоустрою, які дозволяють фіксувати порушення (засмічення, стихійні звалища, пошкодження об'єктів благоустрою) та передавати їх до відповідних служб для реагування.

Ефективне забезпечення належного стану благоустрою територій населених пунктів потребує узгоджених і системних дій між різними суб'єктами - органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, громадськими організаціями та населенням. Така взаємодія реалізується через різні форми координації та спільної діяльності, спрямовані на підвищення результативності контролю, оперативне реагування на порушення та формування культури дотримання правил благоустрою [11, с.211].

Однією з важливих форм є укладення меморандумів та угод про співпрацю між місцевими радами, поліцією, громадськими організаціями чи підприємствами. Такі документи визначають спільні напрями роботи, порядок інформаційного обміну, проведення спільних перевірок і профілактичних заходів. Вони сприяють консолідації зусиль у боротьбі з несанкціонованими звалищами, порушеннями у сфері благоустрою та підвищенню відповідальності населення.

Дієвим інструментом спільної роботи є створення спільних комісій або робочих груп, до складу яких входять представники виконавчих органів місцевих рад, поліції, екологічних та комунальних служб, а також громадських об'єднань. Такі комісії розглядають звернення громадян, координують дії різних підрозділів, розробляють пропозиції щодо усунення порушень і вдосконалення благоустрою територій.

Не менш важливою формою координації є обмін інформацією між муніципальними структурами, поліцією, екологічними службами, комунальними підприємствами та іншими організаціями. Налагодження постійного інформаційного зв'язку дозволяє швидко реагувати на порушення,

забезпечує прозорість дій та запобігає дублюванню функцій між різними службами.

Важливу роль у забезпеченні ефективного контролю відіграють освітні та просвітницькі кампанії, які спрямовані на формування у громадян екологічної свідомості та відповідального ставлення до довкілля. Під час таких заходів здійснюється роз'яснення правил благоустрою, прав та обов'язків мешканців, проводяться акції, лекції, інформаційні зустрічі та інші форми громадського впливу.

Спільна діяльність органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, комунальних служб та громадськості дає відчутні позитивні результати у забезпеченні належного стану благоустрою територій. Така взаємодія сприяє не лише покращенню санітарного стану населених пунктів, а й формуванню відповідального ставлення громадян до навколишнього середовища та власного життєвого простору [7, с.47].

Передусім, завдяки системним спільним заходам підвищується рівень дисципліни у дотриманні правил благоустрою. Громадяни стають більш обізнаними щодо своїх обов'язків, а підприємства та організації — уважніше ставляться до вимог законодавства у сфері благоустрою. Наявність регулярного контролю та профілактичної роботи з боку поліції й місцевих інспекцій стимулює дотримання встановлених норм.

Важливим результатом є скорочення кількості порушень, зокрема випадків утворення стихійних сміттєзвалищ, незаконного розміщення реклами, самовільного встановлення тимчасових споруд чи несанкціонованих будівельних робіт. Завдяки узгодженим діям різних служб забезпечується оперативне реагування на такі порушення та їх своєчасна ліквідація.

Крім того, зростає рівень довіри населення до місцевої влади. Прозорість дій, залучення громадян до процесу контролю, відкритість звітів про проведені заходи формують відчуття партнерства між владою та громадою. Це, своєю

чергою, підвищує ефективність управління територіями та зменшує соціальну напругу.

Важливим досягненням є також формування культури відповідальності громадян за стан довкілля та благоустрою. Люди починають усвідомлювати власну роль у збереженні чистоти й порядку, що проявляється у зменшенні випадків побутових правопорушень, активній участі у громадських прибираннях та озелененні територій.

У результаті такої узгодженої діяльності створюються безпечні, охайні та комфортні умови життя. Покращується зовнішній вигляд населених пунктів, підвищується рівень екологічної безпеки, зміцнюється соціальна згуртованість громади. Взаємодія між владою, поліцією та громадськістю стає запорукою сталого розвитку територій і підвищення якості життя їхніх мешканців [14, с.21].

Отже, ефективна взаємодія органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів та громадськості є ключовою умовою забезпечення належного рівня благоустрою населених пунктів. Спільна діяльність у формі рейдів, профілактичних заходів, інформаційного обміну та громадського контролю сприяє своєчасному виявленню і запобіганню порушенням, формує у населення свідоме та відповідальне ставлення до довкілля. Така співпраця підвищує довіру до місцевої влади, зміцнює партнерські відносини між владою і громадою та створює безпечне, комфортне і привабливе середовище для життя мешканців.

РОЗДІЛ 3.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ БЛАГОУСТРОЮ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

3.1. Основні виклики у сфері контролю за благоустроєм

Система контролю за благоустроєм населених пунктів в Україні потребує постійного вдосконалення, оскільки стикається з низкою об'єктивних і суб'єктивних проблем, що знижують її ефективність. Ці виклики мають як організаційний, так і соціально-економічний характер.

Одним із найвагоміших викликів у сфері контролю за благоустроєм є саме нестача фінансових і кадрових ресурсів, яка безпосередньо впливає на ефективність роботи інспекцій та виконавчих органів місцевого самоврядування. У більшості територіальних громад України відсутнє належне матеріально-технічне забезпечення структур, відповідальних за контроль у сфері благоустрою, що суттєво обмежує їхні можливості у виконанні покладених функцій.

По-перше, штатна чисельність інспекторів з благоустрою є недостатньою для повного охоплення територій громад. Часто один або кілька працівників змушені здійснювати контроль на великій території, що охоплює десятки сіл, кварталів або промислових зон. Це робить неможливим систематичний моніторинг стану благоустрою та оперативне реагування на всі порушення. Через перевантаження працівників перевірки проводяться вибірково, а не комплексно, що знижує ефективність загального контролю.

По-друге, фінансове забезпечення діяльності інспекцій з благоустрою залишається на низькому рівні. Недостатнє фінансування призводить до того, що місцеві ради не можуть забезпечити своїх інспекторів належними умовами праці – службовим транспортом, засобами зв'язку, комп'ютерною технікою, форменим одягом чи сучасними засобами фіксації порушень (відеореєстраторами, дронами, GPS-трекерами тощо). У результаті знижується

рівень доказової бази при документуванні правопорушень, а деякі з них залишаються без реагування.

По-третє, бракує кваліфікованих кадрів, здатних здійснювати не лише адміністративно-контрольну роботу, а й аналітичну діяльність – планування перевірок, ведення звітності, застосування цифрових систем моніторингу. У багатьох громадах відсутня належна підготовка кадрів у сфері екологічного менеджменту, урбаністики чи муніципального управління, що ускладнює прийняття ефективних управлінських рішень.

Крім того, низький рівень оплати праці інспекторів не сприяє залученню кваліфікованих спеціалістів і призводить до значної плинності кадрів. Це створює проблему нестабільності кадрового складу і втрати професійного досвіду в органах місцевого самоврядування.

Ще однією проблемою є відсутність сучасних цифрових інструментів контролю. У багатьох громадах процеси фіксації, обліку та опрацювання порушень відбуваються у ручному режимі, що забирає багато часу і ускладнює координацію між службами. Наявність електронних систем моніторингу, геоінформаційних баз даних або мобільних застосунків значно підвищила б прозорість і швидкість реагування, однак їхнє впровадження потребує фінансових витрат, на які громади часто не мають ресурсів.

Другим важливим викликом у сфері контролю за благоустроєм є низький рівень правосвідомості громадян та відсутність сформованої культури відповідального ставлення до довкілля і громадського простору. Значна частина населення не розуміє або свідомо ігнорує вимоги чинних правил благоустрою, вважаючи їх формальністю або другорядним аспектом життя громади.

Проблема полягає у тому, що більшість порушень виникає не через злісний умисел, а через елементарну необізнаність або байдужість. Люди часто не знають, що самовільне встановлення малих архітектурних форм, спалювання листя, розміщення сміття у невстановлених місцях, псування зелених насаджень

чи пошкодження елементів благоустрою є адміністративними правопорушеннями, за які передбачено відповідальність.

Відсутність системного екологічного виховання і просвітницької роботи з дитячого віку сприяє тому, що у суспільстві не формується звичка дбати про чистоту і порядок у громадських місцях. Натомість у багатьох ще зберігається пасивна позиція – переконання, що благоустрій є виключно обов’язком влади або комунальних служб, а не спільною справою всіх мешканців громади.

Байдужість до стану навколишнього середовища призводить до того, що громадяни рідко повідомляють про виявлені порушення або випадки засмічення, не долучаються до прибирань, озеленення територій чи громадських ініціатив. Така поведінка ускладнює роботу інспекторів з благоустрою, які залишаються сам-на-сам із великою кількістю проблем і обмеженими ресурсами.

Окрім цього, недовіра до органів влади та контролю також негативно впливає на рівень правосвідомості. Частина громадян вважає, що контроль за благоустроєм здійснюється вибірково або не має реальних наслідків. Це знижує мотивацію дотримуватися встановлених норм, а також участь населення у громадських обговореннях чи ініціативах, спрямованих на покращення благоустрою.

Важливим аспектом є також відсутність інформаційної підтримки та роз’яснювальної роботи з боку органів місцевого самоврядування. Не всі громади мають ефективні комунікаційні канали для поширення правил благоустрою, інформування про штрафи, проведення профілактичних заходів чи залучення громадян до волонтерських екологічних проектів [18, с.35].

Одним із суттєвих викликів у сфері контролю за благоустроєм є недостатня ефективність застосовуваних штрафних санкцій. На практиці це проявляється у кількох аспектах, які знижують здатність законодавства реально впливати на поведінку громадян та суб’єктів господарювання.

Розмір штрафів часто є надто малим. Для багатьох підприємств чи фізичних осіб такі санкції не становлять серйозного фінансового навантаження.

Наприклад, мінімальні штрафи за самовільне складування сміття, засмічення прибудинкових територій, пошкодження зелених насаджень або малих архітектурних форм не створюють економічного стимулу для дотримання правил благоустрою. У результаті порушники продовжують нехтувати вимогами, сприймаючи адміністративне покарання як формальність.

Низькі штрафи не мають належного превентивного ефекту. Одне із завдань контролю за благоустроєм - не лише реагувати на порушення, а й попереджати їх виникнення. Якщо адміністративна відповідальність не створює відчутного ризику для порушника, превентивна функція закону практично не реалізується. Це особливо актуально у випадках повторних або системних порушень, коли одне й те саме порушення трапляється у багатьох місцях і багаторазово.

Невідповідність розміру штрафу реальній шкоді, завданій об'єктам благоустрою, також підриває ефективність контролю. Наприклад, пошкодження зелених насаджень або елементів інфраструктури (лавок, контейнерних майданчиків, дитячих майданчиків) може потребувати значних витрат на відновлення, тоді як накладений штраф у рази менший від вартості ремонту чи відновлення. Це знижує мотивацію порушників добровільно компенсувати шкоду або дбати про дотримання правил [19, с.319].

Недостатнє диференціювання штрафів за тяжкість порушення зменшує стимул дотримуватися правил. Системні або особливо грубі порушення караються приблизно так само, як і дрібні, що призводить до відчуття несправедливості серед громадян та суб'єктів господарювання, а також сприяє ігноруванню норм благоустрою.

Ще одним викликом у сфері контролю за благоустроєм є неузгодженість дій різних органів та служб, що відповідальні за підтримання чистоти, порядку та належного стану територій. У багатьох громадах функції контролю розпорошені між кількома структурами - органами місцевого самоврядування, інспекціями з благоустрою, поліцією, комунальними підприємствами, екологічними та санітарними службами.

Через таке розподілення обов'язків часто виникають дублювання функцій. Наприклад, два різні підрозділи можуть одночасно контролювати стан зелених насаджень або прибудинкових територій, але при цьому не координують свої дії, що призводить до витрачання ресурсів, часу та людських зусиль.

Крім того, неузгодженість дій між службами спричиняє затримки у реагуванні на порушення. Громадяни можуть звертатися з повідомленнями про незаконне складування сміття чи самовільне встановлення тимчасових споруд, а через відсутність чіткої координації між органами інформація надходить не відразу або взагалі губиться між підрозділами. Як наслідок, порушення залишаються без реагування тривалий час, що знижує ефективність контролю.

Ще одним негативним наслідком є втрата відповідальності. Якщо функції контролю розподілені між багатьма структурами, складно визначити конкретного відповідального за виявлення, документування та усунення порушень. Це може призводити до формального виконання обов'язків, коли перевірки проводяться лише «для звітності», а реальний контроль та покарання порушників не здійснюються.

Серед сучасних викликів у сфері контролю за благоустроєм варто виділити значне зростання кількості порушень, пов'язаних із хаотичною забудовою, стихійною торгівлею та неналежним поведінням з відходами. Ці явища стали особливо актуальними у контексті швидкої урбанізації та інтенсивного розвитку міст.

Хаотична забудова призводить до порушення планувальної структури населених пунктів, самовільного розміщення об'єктів комерційного призначення, встановлення тимчасових споруд та огорож у непередбачених місцях. Це ускладнює дотримання правил благоустрою, створює перешкоди для нормального пересування мешканців, а також заважає утриманню зелених зон і комунальної інфраструктури [34, с.113].

Стихійна торгівля на тротуарах, прибудинкових територіях та у парках порушує порядок використання громадського простору, забруднює території та

ускладнює роботу контролюючих органів. Часто такі порушення виникають через низький рівень правосвідомості підприємців або відсутність належної регуляції в певних районах.

Неналежне поводження з відходами стає особливо гострою проблемою через зростання кількості населення та автомобільного транспорту, що призводить до збільшення обсягу сміття. Недостатній розвиток системи збору, вивезення та сортування побутових і будівельних відходів спричиняє утворення стихійних сміттєзвалищ, засмічення прибудинкових територій, зелених зон і водойм. Це створює додаткове навантаження на інспекції з благоустрою та інші контролюючі служби, які змушені витрачати більше часу та ресурсів на ліквідацію наслідків порушень замість профілактичної роботи.

У поєднанні з іншими викликами - недостатнім фінансуванням, браком кадрів та низьким рівнем правосвідомості населення – зростання кількості таких порушень значно ускладнює ефективний контроль за благоустроєм.

3.2. Досвід інших країн у здійсненні муніципального контролю

Досвід інших країн свідчить, що ефективний муніципальний контроль можливий лише за умови поєднання правової визначеності, належного фінансового забезпечення, цифровізації процесів управління та активної участі громадян. У більшості розвинених держав муніципальний контроль є не лише механізмом нагляду, а й інструментом партнерської взаємодії між владою та суспільством. Такий підхід дозволяє не лише своєчасно виявляти і усувати порушення, а й формувати у населення культуру відповідальності за стан довкілля та громадського простору.

Вивчення зарубіжного досвіду дає можливість визначити ефективні моделі організації контролю, механізми взаємодії між органами влади та громадськістю, а також сучасні технологічні рішення, які можуть бути застосовані в українських громадах для підвищення ефективності муніципального управління.

Досвід Німеччини у здійсненні муніципального контролю за благоустроєм є зразковим для країн, що прагнуть підвищити ефективність управління місцевими територіями. У системі місцевого самоврядування Німеччини контроль за благоустроєм виступає одним із ключових напрямів діяльності громад (Gemeinde) та міських адміністрацій (Stadtverwaltung). Він базується на принципах децентралізації, законності, прозорості, відповідальності та активної участі громадян, що забезпечує високий рівень громадського порядку та чистоти у населених пунктах.

Відповідно до німецького законодавства, органи місцевого самоврядування мають право самостійно розробляти та ухвалювати нормативні акти - правила благоустрою (Ordnungsrecht, Satzung), які визначають стандарти утримання територій, зелених насаджень, вулиць, тротуарів, громадських місць, а також встановлюють відповідальність за їх порушення. Такий підхід дозволяє враховувати особливості кожної громади, що сприяє більш гнучкому та ефективному управлінню [40].

Безпосередній контроль за дотриманням правил благоустрою здійснюють муніципальні служби порядку - Ordnungsamt, які входять до складу міських або районних адміністрацій. Ці служби мають статус адміністративних органів, наділених правом проводити перевірки об'єктів і територій, фіксувати порушення за допомогою фото- та відеозйомки, складати адміністративні протоколи, накладати штрафи та передавати справи до суду у випадках грубих порушень. У великих містах, таких як Берлін, Мюнхен чи Гамбург, функціонують спеціалізовані структури - Stadtpolizei або Kommunaler Ordnungsdienst, які здійснюють патрулювання вулиць, парків і зон відпочинку, контролюють дотримання чистоти, правил паркування та утримання зелених насаджень.

Важливим елементом німецької моделі муніципального контролю є цифровізація процесів управління. У більшості громад діють електронні платформи та мобільні застосунки, такі як «Mängelmelder», «Sag's uns einfach»

або «Maerker», за допомогою яких громадяни можуть повідомляти про порушення благоустрою - пошкоджені лавки, неприбране сміття, зламані ліхтарі, стихійні звалища тощо. Звернення автоматично реєструються в системі, передаються відповідним службам, а заявники можуть відстежувати процес розгляду в режимі реального часу. Такий механізм значно підвищує прозорість і довіру до місцевої влади [41].

Фінансування діяльності служб контролю здійснюється переважно за рахунок місцевих бюджетів, доповнених надходженнями від адміністративних зборів і штрафів. Це забезпечує стабільність роботи Ordnungsamt та дозволяє підтримувати належний рівень матеріально-технічного забезпечення. Працівники проходять спеціальну підготовку з адміністративного права, екологічного менеджменту, урбаністики та комунікації з населенням. Особливу увагу приділяють етичним стандартам - інспектори повинні діяти неупереджено, професійно та з повагою до громадян.

Німецька система також вирізняється тісною співпрацею з громадськістю. Мешканці активно залучаються до спільних ініціатив, таких як «Sauberkeitstage» («дні чистоти»), акцій із прибирання територій, освітніх програм у школах. Громади стимулюють участь населення через подяки, нагороди або конкурси типу «Найчистіший район» чи «Зелена вулиця». Це сприяє формуванню культури екологічної свідомості та спільної відповідальності за стан міського середовища.

Правові основи відповідальності визначені Законом про адміністративні правопорушення (Ordnungswidrigkeitengesetz). Штрафи за порушення правил благоустрою є суттєвими: за викидання сміття у невстановленому місці – від 100 до 500 євро, за пошкодження зелених насаджень - до 2500 євро, за самовільне паркування на зеленій зоні або встановлення тимчасових споруд - до 5000 євро. Високі санкції поєднуються з невідворотністю покарання, що формує превентивний ефект і мінімізує кількість порушень.

Таким чином, досвід Німеччини доводить, що ефективність муніципального контролю за благоустроєм забезпечується системним підходом, який включає законодавчу визначеність, децентралізовану організацію влади, належне фінансування, цифровізацію процесів і активну участь громади. Така модель може стати орієнтиром для України у розбудові сучасної системи місцевого самоврядування, підвищенні якості життя населення та сталому розвитку територій.

Скандинавські країни - Швеція, Данія, Норвегія та Фінляндія – посідають провідні позиції у світі за рівнем розвитку місцевого самоврядування, екологічної політики та благоустрою населених пунктів. Їхній досвід організації муніципального контролю ґрунтується на високому рівні довіри між громадянами та владою, ефективній децентралізованій системі управління, прозорості рішень і широкому залученні населення до процесів ухвалення рішень.

Система муніципального контролю у скандинавських країнах розвивається в межах принципу «локальної автономії», коли громади (kommuner) мають значну самостійність у визначенні пріоритетів, розподілі ресурсів та встановленні місцевих правил благоустрою. Держава виконує здебільшого наглядову та методичну функцію, забезпечуючи однакові стандарти екологічної та соціальної безпеки на всій території країни.

У Швеції муніципальний контроль за благоустроєм здійснюється через технічні департаменти муніципалітетів (Tekniska förvaltningen), які відповідають за чистоту територій, озеленення, транспортну інфраструктуру, водопостачання, енергозбереження та поводження з відходами. Контрольні повноваження мають також спеціальні інспекційні відділи (Miljö- och hälsoskyddsnämnden), що наглядають за дотриманням екологічних і санітарних норм.

У Данії важливу роль відіграють муніципальні екологічні інспекції (Miljøtilsyn), які мають право проводити регулярні перевірки підприємств і громадських об'єктів, накладати адміністративні санкції та вимагати усунення

порушень. Особливістю є те, що більшість таких перевірок проводяться на засадах партнерства - представники громади й бізнесу спільно розробляють плани дій для покращення благоустрою та зниження негативного впливу на довкілля.

У Норвегії контрольні функції реалізуються через комунальні служби технічного обслуговування (*Kommunalteknisk etat*), які відповідають за стан вулиць, мостів, освітлення, громадських зон та чистоту довкілля. Діяльність служб регламентується муніципальними регламентами (*kommunale forskrifter*), а їхня робота базується на принципі профілактики порушень, а не покарання [42].

Усі скандинавські країни відзначаються високим рівнем цифровізації муніципального управління. Громадяни мають змогу користуватися онлайн-порталами для повідомлення про проблеми з благоустроєм – пошкоджені дороги, сміття, зламане освітлення тощо.

Кожне повідомлення автоматично потрапляє в електронну систему муніципалітету, де фіксується, обробляється і передається до відповідного підрозділу. Громадяни можуть відстежувати хід виконання заявки, що гарантує прозорість процесів. Така система не лише підвищує ефективність контролю, а й стимулює громадську участь та відповідальність [43].

Муніципальний контроль у скандинавських країнах фінансується переважно з місцевих бюджетів, які формуються завдяки високій податковій автономії громад. Частина коштів спрямовується на освітні програми, що підвищують екологічну культуру населення та компетентність службовців.

Кадрова політика у сфері благоустрою передбачає постійне підвищення кваліфікації працівників. У Швеції, наприклад, муніципальні інспектори проходять спеціалізовані тренінги з урбаністики, управління відходами, комунікації з громадськістю та медіації конфліктів.

Важливою особливістю скандинавського підходу є активна участь громадян у муніципальному управлінні. Суспільство має високий рівень довіри до влади, тому громадські ініціативи часто виступають не як опозиція, а як

партнери місцевої адміністрації. Громадяни беруть участь у розробці правил благоустрою, обговореннях бюджетів, а також у волонтерських програмах з озеленення та прибирання територій.

У Фінляндії діє система «Participatory budgeting» - партиципативного бюджетування, за якою мешканці безпосередньо визначають, які проєкти благоустрою будуть профінансовані з міського бюджету. Це підвищує відповідальність і залученість громадян у процес ухвалення рішень.

Скандинавські країни орієнтовані не на суворе покарання, а на попередження правопорушень. Система штрафів існує, але основний акцент робиться на виховній роботі, інформуванні населення та створенні умов, за яких порушення правил благоустрою стає соціально неприйнятним.

Відповідальність передбачена муніципальними постановами, і розмір штрафів встановлюється місцевими радами залежно від характеру порушення. Наприклад, у Данії за несанкціоноване викидання сміття штраф може сягати 1000–3000 данських крон, але у більшості випадків спочатку порушнику надсилають попередження з вимогою усунути недолік [44].

Досвід скандинавських країн показує, що ефективний муніципальний контроль за благоустроєм досягається не стільки суворими санкціями, скільки високим рівнем культури громадян, довірою до влади, децентралізацією управління та цифровими інноваціями. Основними чинниками успіху є:

- автономність і відповідальність місцевих громад;
- прозорість та підзвітність влади;
- широке залучення громадян до ухвалення рішень;
- орієнтація на профілактику, а не на покарання;
- інвестиції у цифрові платформи та освіту населення.

Цей досвід є цінним для України, оскільки демонструє, що належний рівень благоустрою забезпечується не лише через контроль і санкції, а насамперед через партнерство громади та влади, формування спільних цінностей і підвищення якості муніципального управління.

3.3. Шляхи вдосконалення механізмів контролю за благоустроєм

Одним із ключових чинників ефективного функціонування системи контролю за благоустроєм у населених пунктах є належне фінансове та матеріально-технічне забезпечення інспекцій. На сучасному етапі більшість інспекцій в Україні функціонують у умовах обмеженого фінансування, що призводить до недостатньої оснащеності служб, неможливості повного охоплення території громади та зниження оперативності реагування на порушення.

Фінансове забезпечення діяльності інспекцій повинно включати, перш за все, збільшення обсягів коштів місцевих бюджетів, що виділяються на функціонування таких структур. Це дозволить забезпечити регулярне проведення перевірок, оплату праці інспекторів та організацію профільних заходів. Додатковим джерелом фінансування можуть стати адміністративні штрафи, що накладаються за порушення правил благоустрою, а також грантові та міжнародні програми, спрямовані на розвиток муніципального управління та підвищення якості екологічної інфраструктури. Адекватне фінансування забезпечує охоплення всієї території громади та створює умови для систематичного контролю.

Матеріально-технічне оснащення інспекцій повинно включати сучасні засоби, що підвищують ефективність контролю. До таких засобів належать службовий транспорт (автомобілі, мотоцикли, велосипеди) для оперативного здійснення перевірок на великих територіях, засоби зв'язку та обладнання для документування порушень (фото- та відеокамери, дрони, GPS-трекери), комп'ютерна техніка та програмне забезпечення для ведення електронних баз даних та обробки інформації. Крім того, необхідне забезпечення інспекторів спецодягом та засобами індивідуального захисту, що гарантує безпечну роботу у різних умовах. Використання сучасного обладнання дозволяє підвищити

об'єктивність перевірок та зміцнити доказову базу при притягненні порушників до адміністративної відповідальності [20, с.15].

Підвищення фінансово-технічного забезпечення інспекцій має низку позитивних наслідків. Насамперед воно дозволяє розширити територіальне охоплення перевітками та скоротити час реагування на порушення. Крім того, підвищується рівень доказової бази документування правопорушень, знижується перевантаження працівників, що зменшує ймовірність вибірових перевірок. Забезпечення сучасними ресурсами також сприяє професійному розвитку кадрів та підвищенню їхньої мотивації.

Практичні заходи для підвищення фінансово-технічного забезпечення інспекцій мають включати планове виділення коштів у місцевих бюджетах, модернізацію обладнання та впровадження цифрових платформ для контролю, регулярні тренінги та підвищення кваліфікації працівників із використанням сучасних технічних засобів, а також моніторинг ефективності використання ресурсів для оптимального розподілу фінансових та матеріальних засобів.

Ефективність муніципального контролю за благоустроєм значною мірою залежить від наявності достатньої кількості кваліфікованих інспекторів, здатних забезпечити систематичний нагляд за дотриманням правил та норм. Збільшення чисельності інспекторів дозволяє забезпечити повне територіальне охоплення, скоротити час реагування на порушення, проводити регулярні комплексні перевірки та підвищити якість обліку та документування порушень.

Не менш важливим аспектом є підвищення професійного рівня інспекторів. Кваліфіковані кадри здатні не лише здійснювати адміністративно-контрольну діяльність, а й аналізувати дані, планувати перевірки, вести звітність та застосовувати сучасні цифрові інструменти моніторингу. Підвищення кваліфікації передбачає навчання з адміністративного права та процедур документування порушень, тренінги з урбаністики, екологічного менеджменту та муніципального управління, оволодіння цифровими платформами, геоінформаційними системами та мобільними застосунками для контролю, а

також розвиток комунікаційних навичок для взаємодії з громадянами та іншими службами.

Для залучення кваліфікованих спеціалістів необхідно забезпечити адекватну систему оплати праці та соціальних гарантій, що сприяє стабільності кадрів, зменшує плинність персоналу та зберігає професійний досвід у громадах. Важливим є також формування позитивного іміджу професії інспектора, демонструючи її значущість у забезпеченні чистоти, порядку та комфортного проживання громадян.

Практичні заходи для підвищення кількості та кваліфікації інспекторів включають розробку плану набору персоналу з урахуванням чисельності населення та територіального охоплення, запровадження постійних програм підвищення кваліфікації та сертифікації, створення умов для професійного зростання та кар'єрного розвитку, а також поєднання навчання з практичним застосуванням сучасних цифрових та технічних засобів контролю.

Одним із перспективних напрямів удосконалення системи контролю за благоустроєм у населених пунктах України є впровадження сучасних цифрових технологій.

Використання цифрових платформ, мобільних застосунків та геоінформаційних систем дозволяє значно підвищити ефективність контролю. Завдяки таким інструментам інспектори можуть фіксувати порушення в режимі реального часу, автоматично передавати інформацію до центральної бази даних та координувати дії з іншими підрозділами. Громадяни отримують можливість повідомляти про проблеми на онлайн-платформах, таких як мобільні застосунки або веб-портали, а також відстежувати хід розгляду своїх звернень. Це сприяє підвищенню прозорості роботи органів місцевого самоврядування та залученню населення до підтримання чистоти та порядку.

Крім того, цифровізація дозволяє впроваджувати електронні системи планування перевірок та моніторингу територій. Застосування GPS-трекерів, дронів та відеоспостереження сприяє своєчасному виявленню порушень та

ефективнішому використанню ресурсів інспекцій. Автоматизовані бази даних дозволяють аналізувати статистику порушень, виявляти проблемні зони та розробляти превентивні заходи для їх усунення.

Важливою складовою цифровізації є підготовка кадрів до роботи з новітніми технологіями. Інспектори повинні володіти навичками роботи з програмним забезпеченням, мобільними застосунками, геоінформаційними системами та електронними базами даних. Регулярні навчання та тренінги сприяють підвищенню професійного рівня працівників і дозволяють максимально ефективно використовувати наявні ресурси.

Впровадження цифрових технологій у контроль за благоустроєм також сприяє економії часу та коштів, зменшує навантаження на персонал і підвищує якість обліку порушень. Своєчасна інформація про проблемні ділянки та оперативне реагування дозволяють швидше усувати порушення і запобігати їх повторенню, що підвищує загальний рівень благоустрою у громадах.

Недостатня ефективність застосовуваних штрафних санкцій є однією з ключових проблем контролю за благоустроєм у населених пунктах України. Для підвищення ефективності адміністративного впливу необхідно вживати комплекс заходів, спрямованих на забезпечення економічної стимуляції дотримання правил благоустрою та посилення превентивного ефекту.

Першим напрямом удосконалення є підвищення розміру штрафів до рівня, який реально стимулюватиме громадян та суб'єктів господарювання дотримуватися норм благоустрою. Штрафи повинні бути достатньо високими, щоб їх сприймали як серйозне фінансове навантаження. Це стосується як фізичних осіб, так і підприємств, особливо у випадках повторних порушень або нанесення значної шкоди громадським об'єктам.

Другим важливим заходом є диференціація штрафів залежно від тяжкості порушення. Необхідно встановлювати різні санкції для дрібних адміністративних порушень і системних чи особливо грубих випадків, що дозволить створити відчуття справедливості та підвищити мотивацію для

дотримання правил. Такий підхід також дозволяє ефективніше розподіляти ресурси інспекцій, концентруючи зусилля на найсерйозніших порушеннях.

Третім напрямом є узгодження розміру штрафів із реальною шкодою, завданою об'єктам благоустрою. Наприклад, у випадках пошкодження зелених насаджень, дитячих майданчиків, лавок або контейнерних майданчиків, штраф повинен співвідноситися з вартістю відновлення та ремонту. Це створює економічний стимул для добровільної компенсації завданої шкоди та дбайливого ставлення до комунальної інфраструктури.

Четвертим шляхом підвищення ефективності штрафної системи є забезпечення невідворотності покарання. Адміністративні санкції повинні застосовуватися оперативно та системно, а механізми контролю мають гарантувати, що порушення не залишаються без реагування. Використання електронних платформ та баз даних для фіксації порушень може значно підвищити прозорість процесу та зменшити можливості ухилення від відповідальності.

Одним із важливих аспектів удосконалення системи контролю за благоустроєм є активне залучення населення до підтримання чистоти та порядку у громадах. Досвід країн із високим рівнем благоустрою показує, що ефективний контроль досягається не лише через адміністративні заходи та штрафи, а й завдяки свідомому ставленню громадян до правил, культури поведінки у громадських просторах та відповідальності за стан навколишнього середовища.

В Україні значна частина порушень правил благоустрою виникає не з умислу, а через необізнаність або байдужість населення. Багато громадян не знають про існування норм та правил, не усвідомлюють наслідки самовільного встановлення споруд, пошкодження зелених насаджень чи розміщення сміття у невстановлених місцях. Тому важливим заходом є проведення системної просвітницької роботи, яка формує у населення культуру дбайливого ставлення до громадського простору.

Одним із ефективних методів підвищення правосвідомості є впровадження освітніх програм та інформаційних кампаній. Це можуть бути лекції та тренінги у школах, дитячих садках і навчальних закладах, публікації у місцевих ЗМІ, роз'яснювальні матеріали у соціальних мережах, а також проведення громадських акцій з прибирання та озеленення територій. Такі заходи сприяють формуванню відповідальності у дітей та молоді, а з часом це відображається на поведінці дорослого населення.

Активну роль у підвищенні правосвідомості можуть відігравати також громадські організації та ініціативи. Спільна робота влади та громадських структур дозволяє організовувати волонтерські акції, конкурси з благоустрою, інтерактивні освітні проєкти та інші форми участі населення. Важливо створювати умови, за яких громадяни відчують себе співвиконавцями змін і бачать результат своєї активності.

Важливим елементом є формування системи заохочень для активних громадян. Це можуть бути подяки, публічне визнання, участь у конкурсах «Найчистіший квартал», «Зелена вулиця» або інші стимули для волонтерської діяльності. Такий механізм дозволяє створити позитивну мотивацію та сприяє формуванню високої культури відповідального ставлення до благоустрою.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показало, що система контролю за благоустроєм населених пунктів в Україні є невід'ємною складовою муніципального управління, яка спрямована на забезпечення належного стану громадських територій, зелених зон, вулиць, тротуарів та об'єктів інфраструктури.

Аналіз нормативно-правової бази засвідчив наявність достатньої кількості законодавчих засад, що регламентують здійснення контролю, визначають повноваження органів місцевого самоврядування та передбачають адміністративну відповідальність за порушення правил благоустрою. Водночас на практиці реалізація цих положень у багатьох громадах України обмежена через низький рівень фінансового і матеріально-технічного забезпечення, недостатню чисельність інспекторів, а також слабку координацію між відповідними службами.

Дослідження методів і форм контролю показало, що їх ефективність безпосередньо залежить від професійної підготовки кадрів та впровадження сучасних технологічних рішень. Використання цифрових платформ, мобільних додатків, геоінформаційних систем та електронних баз даних дозволяє оптимізувати процеси фіксації порушень, підвищити прозорість реагування та скоротити час на усунення недоліків. Це створює умови для більш системного і планового підходу до благоустрою та підвищує ефективність роботи муніципальних інспекцій.

Особливу увагу було приділено соціально-психологічним аспектам контролю. Аналіз показав, що низький рівень правосвідомості громадян та недостатня культура відповідального ставлення до довкілля є одними з основних факторів, що ускладнюють реалізацію механізмів контролю. Більшість порушень виникає через необізнаність або байдужість, а не через свідоме нехтування нормами. Відсутність системного екологічного виховання та просвітницької роботи формує у населення пасивну позицію, коли благоустрій сприймається виключно як обов'язок органів влади.

Не менш гострою проблемою виявилася недостатня ефективність застосовуваних штрафних санкцій. Мінімальний розмір штрафів часто не відповідає реальній шкоді, завданій об'єктам благоустрою, а відсутність диференціації за тяжкістю порушень знижує превентивний ефект законодавства та створює відчуття несправедливості. Така ситуація стимулює систематичне ігнорування правил благоустрою як серед громадян, так і серед суб'єктів господарювання.

Порівняльний аналіз досвіду зарубіжних країн, зокрема Німеччини та Скандинавії, показав, що ефективність муніципального контролю забезпечується комплексним підходом, який поєднує децентралізацію управління, належне фінансування та матеріально-технічне забезпечення, висококваліфіковані кадри, цифровізацію процесів, активну участь громадян та справедливу систему санкцій. Саме такий підхід дозволяє досягати високого рівня благоустрою, культури правосвідомості населення та стабільності муніципальних систем.

На основі проведеного аналізу визначено ключові напрями вдосконалення механізмів контролю за благоустроєм в Україні.

По-перше, необхідне підвищення фінансової та матеріально-технічної забезпеченості інспекцій, що дозволить забезпечити службовий транспорт, сучасні засоби комунікації, цифрові інструменти моніторингу та технічні засоби для фіксації порушень. По-друге, важливо збільшити чисельність інспекторів та підвищити їхню кваліфікацію шляхом системного навчання у сфері адміністративного права, урбаністики, екологічного менеджменту та цифрового управління. По-третє, слід удосконалити систему штрафних санкцій, забезпечивши їх відповідність тяжкості порушень та реальній шкоді, а також впровадити диференційовані превентивні заходи. По-четверте, необхідно посилити цифровізацію процесів контролю, використовуючи сучасні платформи для моніторингу, обліку та комунікації з громадянами. По-п'яте, слід проводити активну інформаційно-освітню роботу серед населення, формуючи культуру

відповідального ставлення до довкілля та спільної власності. По-шосте, підвищення координації між органами та службами, відповідальними за благоустрій, дозволить уникнути дублювання функцій та втрати відповідальності.

Таким чином, реалізація комплексних заходів, що поєднують правові, організаційні, технологічні та соціальні механізми, дозволить сформувати ефективну, прозору та системну модель муніципального контролю за благоустроєм. Такий підхід забезпечить не лише покращення стану територій, а й підвищення рівня правосвідомості населення, активізацію громадянського партнерства та сталий розвиток українських населених пунктів, відповідаючи сучасним європейським стандартам муніципального управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Г. Муніципальне управління: теорія і практика: навч. посіб. / Київ : КНЕУ, 2018. 356 с.
2. Авер'янов В. Б. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янов. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
3. Барабаш Т. О. Правове регулювання господарських відносин у сфері житлово-комунального господарства: автореф. Дис. Канд. Юрид. Наук: 12.00.04 / Нац. Юрид. Акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2012. 19 с.
4. Бакуменко В. Д., Князєв В. М. Державне управління: основи теорії і практики: навч. посіб. Київ: НАДУ, 2019. 432 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Перун, 2003. 1440 с.
6. Гуменюк В. В. Організаційно-правові механізми реалізації місцевих програм благоустрою. *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 7. С. 58-63.
7. Дробуш І. В. Організаційно-правові засади діяльності органів Місцевого самоврядування у сфері благоустрою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 45-50.
8. Євтушенко О. Н. Муніципальне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 540 с.
9. Ігнатенко О. П. Державне регулювання сфери благоустрою населених пунктів: дис. ... д-ра наук: 25.00.02 / НАДУ при Президентові України. Київ, 2016. 471 с.
10. Ігнатенко О. П. Формування державної політики у сфері благоустрою населених пунктів. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 89-95.
11. Коваленко С. Ю. Публічне адміністрування територіального розвитку: теоретико-методологічні засади: монографія. Київ: НАДУ, 2020. 312 с.

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Дата оновлення: 01.09.2025.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 20.10.2025).
13. Коротич О. Б. Адміністративно-правові засади благоустрою населених пунктів України. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 92-97.
14. Корнійчук С. В. Державна політика у сферах державного і регіонального управління розвитком житлово-комунального господарства: автореф. дис. канд. наук: 25.00.02 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2011. 20 с.
15. Кравченко В. В. Місцеве самоврядування в Україні: підручник. Київ: Атіка, 2016. 624 с.
16. Литвин О. М. Правові засади регулювання міського простору в Україні. *Вісник Національної юридичної академії*. 2019. № 3. С. 72-78.
17. Логвиненко В. І. Механізми державного управління реформуванням та розвитком підприємств житлово-комунального господарства в регіоні: автореф. дис. ... д-ра наук: 25.00.02 / Донец. держ. ун-т. управ. Донецьк, 2009. 40 с.
18. Макарова О. В. Управління розвитком територій: сучасні підходи та методи. *Регіональна економіка*. 2021. № 3. С. 33-41.
19. Марченко О. М. Адміністративне право України: підручник. Харків: Право, 2020. 760 с.
20. Мельниченко В. І. Публічне управління у сфері житлово-комунального господарства: проблеми та перспективи. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2022. № 4. С. 12-18.
21. Мертвищев О. В. Організаційні механізми благоустрою міських територій в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. № 22. С. 58-64.
22. Олійник Н. І. Державне регулювання ринку житла в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук: 25.00.02/ Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ,

2011. 36 с.

23. Пахомов С.І. Урбаністика: сучасні тенденції розвитку міст: навч. посіб. Львів, Новий Світ, 2019. 312 с.

24. Покатаєв П.С. Самоврядний контроль у системі благоустрою населених пунктів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 21. С. 85-88.

25. Правила благоустрою Луцької міської територіальної громади: рішення Луцької міської ради від 29.01.2025 №70/85. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/pages/blahoustrii-lutska> (дата звернення 10.11.2025).

26. Правила благоустрою міста Києва: рішення Київської міської ради від 25.12.2008 №1051/1051 URL:https://kyivcity.gov.ua/publiczna_informatsiia_Tag_166122/proyekt_rishennya_kivsko_misko_radi_pro_pravila_blagoustroyu_teritori_mista_kiyeva/pravila_blagoustroyu_teritori_mista_kiyeva/ (дата звернення 10.11.2025).

27. Правила благоустрою території населених пунктів Бориславської міської Територіальної громади: рішення Бориславської міської ради від 30.11.2023 №1581. URL: <https://boryslavrada.gov.ua/haluzi-mista/komunalne-hospodarstvo-ta-blahoustrii/pravya-blahoustroiu-terytorii-naselenykh-punktiv-boryslavskoi-miskoi-terytorialnoi-hromady> (дата звернення 10.11.2025).

28. Правила благоустрою території населених пунктів Володимир-Волинської міської територіальної громади: рішення Володимир-Волинської міської ради від 13.11.2023р. №30/95. URL: <https://volodymyrrada.gov.ua/pravya-blagoustroyu/> (дата звернення 11.11.2025).

29. Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06.09.2005 №2807-IV. Дата оновлення: 30.08.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text> (дата звернення 11.11.2025).

30. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від

21.05.1997 №280/97-ВР. Дата оновлення: 31.10.2025
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.11.2025).

31. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 №1264-XII. Дата оновлення: 08.08.2025.
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 10.11.2025).

32. Пряхін С.В. Адміністративно-правове регулювання і забезпечення дотримання правил благоустрою населених пунктів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Львівський держу н-т внутрішніх справ. Львів, 2007. 19 с.

33. Савчук П. Р. Благоустрій як інструмент підвищення якості міського середовища: управлінський аспект. *Публічне управління*. 2023. №1. С. 44-50.

34. Слатвінська М. В. Ефективність публічної політики у сфері благоустрою територій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 5.

35. Тимошенко А.С. Управління розвитком міських територій в умовах децентралізації: навч. посіб. Львів, ЛНУ ім. І.Франка, 2022. 268 с.

36. Типові правила благоустрою населеного пункту: наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 27 листопада 2017 р. № 310. Дата оновлення: 06.02.20218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1529-17#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

37. Тищенко С. В. Менеджмент міського розвитку: монографія. Дніпро: Пороги, 2021. 298 с.

38. Шевченко Л. І., Грибальський А. В. Державне регулювання міського середовища: навч. посіб. Київ: НАДУ, 2015. 284 с.

39. Щербина С. М. Особливості публічного адміністрування у

сфері благоустрою населених пунктів України. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*, 2023. Вип. 79. С. 125-130.

40. Щербина С. М. Адміністративна відповідальність за порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою... : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ МВС України. Херсон, 2012. 20 с.

41. Bad Homburg City Administration - Regulatory Authority (Ordniingsamt). URL: https://www.bad-homburg.de/en/city/town-hall/offices-and-authorities/regulatory-authority?utm_source=chatgpt.com.

42. City of Hof - Municipal Public Order Service. URL: https://www.hof.de/en/city-hall-service/municipal-public-order-service/tasks-of-the-regulatory-service?utm_source=chatgpt.com.

43. Digidem Lab. *Gothenburg Municipality Joirit Platform for Civic Participation*. Nordregio. *Nordic Overview of National Support Initiatives in Urban Planning*. URL: https://pub.nordregio.org/pb-2022-7-nordic-national-support-initiatives-in-urban-planning/nordic-overview-of-national-support-initiatives-in-urban-planning.pdf?utm_source=chatgpt.com.

44. Smart Cities World. Espoo launches digital participation platform. URL: https://www.smartcitiesworld.net/citizen-engagement/espoo-launches-digital-participation-platform?utm_source=chatgpt.com.

45. ResearchGate. *Citizen Engagement on Social Media Government Pages. Insights from Nordic Municipalities*. URL: https://www.researchgate.net/publication/393973658_Citizen_engagement_on_social_media_government_pages_Insights_from_Nordic_municipalities.